

נחסמקו בשכלת שמרחה בכרי (וחל עליה איסור טבל) ושוב שתלה, אם אסור לקרוא עליה שם תרומה במחוכר, או דלמא, כיין דשתלה, פקע ליה טבלא מינה. וכתבו שמה בשט"מ, דלא ר"ל הגמ' שיהי' מותר באכילה, אלא רק ר"ל שישאר האיסור טבל (שכבר חל עליה) מכלי שום אפשרות של הפרשה. ולדעת החזו"א יש לדחות, דאף התם עדיין קיימת אפשרות של הפרשה - אם יתחכנו מן המחוכר, ופשוט.

ובאמת יש מקום לומר דנקודת המחלוקת הזאת שבין הגרי"ז והחזו"א היא אחת מנקודות המחלוקת שבין הר"ת והריב"ם, דאיתא כב"מ (דף פח) דמן התורה אין דין טבל נוהג בלקוח, דדרשינן מקרא דעשר תעשר כל תבואת ודעך, ולא הלקוח, ורק מדרבנן הוא דחייב. ופי' ר"ת שמה דמיידי דוקא בלוקח אחר מירות. ותמה עליו הריב"ם, דככה"ג, הואיל וכבר נתחייב ברשות המוכר, תו לא פקע שם טבל מיניה. וכפשוטו נראה בדעת הר"ת דס"ל כסברת החזו"א, דאפילו לאחר שכבר חל האיסור של טבל, בכדי שיימשך איסור הטבל בעינן שתישאר חובת ההפרשה (או עכ"ס - אפשרות ההפרשה). [וסברת הריב"ם היא כנראה כטענת הגרי"ז הנ"ל עפ"י דברי השט"מ.] ולכאורה, כל הביאור של רבנו, ז"ל, שכתבנו למעלה בכונת הגמ' דשאני טבל הואיל ותקנו מתוקן, הוא רק עפ"י דרכו של הר"ת והחזו"א.

עיון בהגדרת מלאכת כותב

- א -

למדנו במשנה¹: הכותב שתי אותיות בין בימינו בין בשמאלו בין משם אחד בין משני שמות בין משני סמניות ככל לשון חייב. אמר רבי יוסי לא חייבו שתי אותיות אלא משום רדשם שכל היו כותבין על קרשי המשכן לידע איזו בן זוגו. אמר רבי מצינו שם קטן משם גדול שם משמעון ושמואל נח מנחור דן מדניאל גר מגדיאל. ודנו על זה בגמ'²: אלא רבי יהודה שתי אותיות והן שני שמות הוא דמחייב שתי אותיות והן שם אחד לא מחייב. והתניא ועשה אחת יכול עד שיכתוב כל השם ועד שיארוג כל הבגד ועד שיעשה כל הנפה תלמוד לומר מאחת. אי מאחת יכול אפילו לא כתב אלא אות אחת ולא ארג אלא חוט אחד ולא עשה אלא בית אחד בנפה תלמוד לומר אחת. הא כיצד אינו חייב עד שיכתוב שם קטן משם גדול שם משמעון ומשמואל נח מנחור דן מדניאל גר מגדיאל. רבי יהודה אומר אפילו לא כתב אלא שתי אותיות והן שם אחד חייב. כגון שש תת רר גג חח. אמר רבי יוסי וכי משום כותב הוא חייב. והלא אינו חייב אלא משום רדשם, שכן רדשמן על קרשי המשכן לידע איזו הוא בן זוגו. לפיכך שרט שריטה אחת על שני נסרין או שתי שריטות על נסר אחד חייב. רבי שמעון אומר ועשה אחת יכול עד שיכתוב את כל השם עד שיארוג כל הבגד עד שיעשה את כל הנפה תלמוד לומר מאחת. אי מאחת יכול אפילו לא כתב אלא אות אחת ואפילו לא ארג אלא חוט אחד ואפילו לא עשה אלא בית אחד בנפה תלמוד לומר אחת. הא כיצד אינו חייב עד שיעשה מלאכה שכינצא בה מתקיימת. רבי יוסי אומר ועשה אחת ועשה הנה פעמים שחייב אחת על כולן, ופעמים שחייב על כל אחת ואחת. קתני מיהא רבי יהודה אומר אפילו לא כתב אלא שתי אותיות והן שם אחד חייב. לא קשיא הא ידידיה

1. משנה שבת (קג.).

הא דרביה. דתניא רבי יהודה אומר משום רבן גמליאל אפילו לא כתב אלא שתי אותיות והן שם אחד חייב, כגון שש תת רר גג חת.

ובאמת צ"כ מה בין כותב מלה של ב' אותיות שונות ובין כותב מלה של ב' אותיות שוות, הרי מ"מ כתב שיעור של ב' אותיות והיו מלה שלימה. ונראה שיש להבין הענין בהקדם חקירה יסודית בהבנת מלאכת כותב. הנה חייבים על כתיבת שתי אותיות³, ויש לעיין בכיבוד הדבר. שיש לפרש שהגדרת המלאכה היא כתיבת מלים - וא"כ ב' אותיות היו ה"ת להיות מלה קטנה. אמנם, יחכן לפרש אחרת, שהחייב הוא על כתיבת אותיות - וב' אותיות היו שיעור (כמו גרונת וכו').

חקירה זו מתבטאת, לכאור', במח' מפורשת כירושלמי: אשכחתי אמר קלת וחמרת על דרבי יודה קלת וחמרת על דרבנן קלת על דרבי יודה כתב שתי אותיות שיון והן שם על דעתיה דרבי יודה חייב על דעתהון דרבנן פטור קלת על דרבנן שתי אותיות מכל מקום אף על פי שאין שם על דעתהון דרבנן חייב על דעתיה דרבי יודה פטור. ע"כ. הרי לר"י הגדרת כותב היא כתיבת מלים, ולרבנן כתיבת אותיות.

זאת אומרת, שלרבנן חייבים על העתקה של אותיות מהאל"ף ב"ית. ולכן מי שכתב ב' אותיות שוות לא עשה שיעור מלאכה שהרי כתב רק אות אחת מהאל"ף ב"ית (אמנם פעמים), ולא ב' אותיות. מאידך, לשיטתם לא בעינן שיהיו האותיות מלה כלל. ולר' יהודה החייב הוא על כתיבת מלה, ולכן אין הבדל בין מלה של אותיות שוות או שונות - רק צריך להיות מלה. היוצא מזה, שלרבנן כותב היינו העתקת אותיות מהאל"ף ב"ית - וב' אותיות היו שיעור, ולר"י כותב היינו כתיבת מלים - ומלה קטנה היינו של ב' אותיות.

לשאלה זו על טיבה של ב' אותיות בכותב יש נ"מ לענין צורה. הבאור הלכה דן⁴ כאם צריך ב' צורות או רק צורה א', ולכאור' חלויה

3. משנה שבת (עג.).

4. ירושי שבת (פ"ב ה"ג).

5. באור הלכה (סי' ש"מ) ד"ה במשקין על השולחן.

בעיקר בשאלה של הירושלמי, ודר"ק.

וכסברה זו אמאי אין חיוב (לרבנן) בכותב אותיות שוות מצינו, לכאור', ברמב"ם⁵ שכתב: הכותב אות כפולה פעמים והוא שם אחד כמו דד תת גג רר שש סס חח חייב, והכותב בכל כתב וכלל לשון חייב ואפילו משני סימניות. ע"כ. ונבאר עוד שיטת הרמב"ם בסמוך, בע"ה.

נחזור לשיטות הבהלי. שיטת ר' יהודה בברייתא - דהיינו שיטת רבו (רבן גמליאל) - תואמת ממש לשיטת ר' יהודה כירושלמי. שיטת תנא קמא דברייתא - דהיינו שיטת ר' יהודה לדעת עצמו ובמתני'⁶ - היא כשיטת רבנן דירוש', אלא שיש תנאי נוסף שצ"ל מתקיימת כמותה, ודר"ק⁷.

לענין ביאור שיטת תנא קמא דמתניתין יש דעות שונות. רש"י⁸ מבאר שיטת ת"ק כזה: בין משם אחד - שתייהן אלפין. משתי שמות - אלף בית. ע"כ. משמע, שרש"י מפרש שת"ק של משנתנו סובר כעין שיטת רבנן כירושלמי. ד"א שלת"ק החייב הוא על כתיבת אותיות, ולכן א"צ שתהא מלה וכו'. אלא שבדבר אחד יש הבדל ביניהם, שת"ק אינו סובר שהב' אותיות צ"ל שונות בכדי להיחשב כב' אותיות, אלא אפילו כתיבת אות א' פעמים נחשבת כתיבת שתי אותיות לת"ק. כ"נ מדברי רש"י.

הבאור הלכה⁹ סובר שלרש"י לכלי עלמא חייבים על שתי אותיות אף אמנם יש באמת מח' בהבנת שיטתו (ויש גם שיטות אחרות וכו').

6. הלי שבת (פ"א ה"י).

7. ע"ע שו"ת אבני נזר האו"ח (סי' קצ"ט) ואכמ"ל.

8. ויש לנמק בתנאי זה, ועי' מש"ב בח"ג בע"ה. ועיין עוד צפנת פענח הלי שבת (פ"א ה"ט) ודר"ק היטב.

9. רש"י שבת (קג.).

10. באור הלכה (סי' ש"מ) ד"ה במשקין על השולחן.

על פי שאינן מלה וגם אינן ב' אותיות שונות. וכל ענין א"א דאאודך¹¹ היינו היכא דהתבונן לכתוב מלה שלמה, שאם לא כתב אפילו מלה קטנה לא נחקיימה מחשבתו כלל. כן פירש הכבוד הלכה.

מאידך, הגרעק"א¹² פירש שלרש"י המח' בכתב א"א כפני עצמה, ע"ש. ובאמת מצינו כמש"כ הכבוד הלכה בחי' המיוחדס' לר"ן¹³. אמנם יש גם גאונים וראשונים¹⁴ שסוברים כמו רעק"א. ועל כל פנים חנראה מדברי רש"י עצמם הוא כרעק"א, שהרי רש"י כותב¹⁵: אלא שתי אותיות ששם אחד כגון שש תת והן מחיכות גדולות, כגון שש מששכצרי, מששך, ששמש, תת מתחראו, חתנו, וכל שכן אם נחכוין לקטנה תחילה. ע"כ. וזה כרעק"א ודלא כבה"ל. ובע"ה נבאר שיטת רש"י עוד בהמשך, ובאמת מש"כ כאן צריך תיקון ע"פ המשך העיון בשאר דבריו בסמוך, וכמו שיחבאר בע"ה.

הרמב"ם מפרש אחרת. הוא סובר שיש ב' דרכים למלאכת כותב, וכמו שסובר הרמב"ם בהרבה מלאכות¹⁶ שיש ב' מעין-אבות למלאכה

11. עיי' גמ' שבת (קג: להלן).
12. חוסי' רעק"א שבת (פ"ב) - אות קכ"ב.
13. חיי' המיוחדס' לר"ן (ע"ה:).
14. עיי' באוצר הגאונים חלק השו"ת (סי' ר"ץ). ועיי' עוד בחוסי' בסוגין ודו"ק.
15. רש"י שבת (קג: ד"ה אלא ב' אותיות וכו'.

16. עיי' ברמב"ם בהלכות שבת (פ"ז ה"ה): התולדה היא המלאכה הדומה לאב מאלו האבות. כיצד המחנך את הירק מעט מעט לשלול הרי זה חייב שזו המלאכה תולדת טחינה, שהטוחן לוקח גוף אחד ומחלקו לגופים הרבה. וכל העושה דבר הדומה לזה הרי זה תולדת טוחן, וכן הלוקח לשון של מותכת ושף אותו כדי ליקח מעפרו כדרך שעושים צורפי הזהב הרי זה תולדת טחינה. ושם (ה"ח): כיצד הרי שחרש וזרע וקצר בשבת כהעלם אחד חייב שאלו חטאות. ואפילו עשה הארבעים חסר אחת בשגגה, כגון ששבת שאלו המלאכות אסורות לעשות בשבת, חייב על כל מלאכה ומלאכה חטאת אחת. אבל אם טחן וחתך הירק ושף לשון של מותכת כהעלם אחד אינו חייב אלא חטאת אחת, שהרי לא עשה אלא אחד ותולדותיו, וכן כל כיוצא בזה.

אחת. וכאן הרמב"ם¹⁷ כותב: הכותב שתי אותיות חייב... הכותב אות כפולה פעמים והוא שם אחד כמו דד תת גג רר שש סס חח חייב... ע"כ. בכתב ב' אותיות שונות לא התנה שיהיה שם אחד (ד"א מלה),

ושם (פ"ח ה"ט): הטוחן כגורגרת חייב, וכל השוחק תכלין וסמנין במכתשת הרי זה טוחן וחייב. המחנך ירק תלוש הרי זה תולדת טוחן, וכן הנוטר עצים ליחנות בנסורת שלקן, או השף לשון של מותכת חייב משישוף כל שהוא. אבל המחנך עצים אינו חייב עד שידקק מהן כדי לבשל כגורגרת וכו'. ועוד (פכ"א ה"ח): המחנך את הירק דק דק כדי לבשלו הרי זה תולדת טוחן וחייב. לפיכך אין מרסקין לא את השחת ולא את החורבין לפני בהמה בין דקה בין גסה מפני שגראה כטוחן. אבל מחתכין את הדלועין לפני הבהמה ואת הנבלה לפני הכלבים שאין טחינה בפירות, ומחזיין אלומות של עמיר לפני בהמה.

הנה לפי הרמב"ם יש ב' מיני טוחן - יש ב' אבות של טוחן, וב' משפחות של תולדות. יש טוחן של עשייה כעפר, ויש טוחן של הכשר אכילה (ע"י פירוד). ולכן, היכא דאין לא עשייה לכעפר וגם אין הכשר לאכילה, אין שום חיוב משום טוחן, ודו"ק.

וכן לענין מכה כפטיש הרמב"ם (כפיה"מ פ"ז דשבת ובמ"ח) מפרש שיש ב' מיני מכה כפטיש - הכאה כפטיש לשום צורך, והכאה לשם גמר מלאכה. וגמר מלאכה בלא הכאה הוא תולדת הכאה של גמר מלאכה. וכן כתב הרמב"ם בהלכות שבת (פ"י ה"ז): מכה כפטיש הכאה אחת חייב, וכל העושה דבר שהוא גמר מלאכה הרי זה תולדת מכה כפטיש חייב. כיצד המנפח בכלי זכוכית והצר בכלי צורה אפילו מקצת הצורה והמגרד כל שהוא והעושה נקב כל שהוא בין בעץ בין בבגין בין במתכת בין בכלים הרי זה תולדת מכה כפטיש וחייב. וכל פתח שאינו עשוי להכניס ולהוציא אין חייבין על עשייתו.

וכן לענין מלאכת בישול הרמב"ם מפרש שיש ב' גדרים של בישול, וכך כתב בהלכות שבת (פ"ט ה"ז): המחנך אחד ממני מתכות כל שהוא או המתמם את המתכת עד שחעשה גחלת הרי זה תולדת מבשל, וכן הממסס את הדונג או את החלב או את הזפת והכופר והגפרית וכיוצא בהם הרי זה תולדת מבשל וחייב, וכן המבשל כלי אדמה עד שיעשו חרס חייב משום מבשל. כללו של דבר בין שריפה גוף קשה כאש או שהקשה גוף רך הרי זה חייב משום מבשל.

17. הלכות שבת (פ"א ה"ט וה"י). ועיי' ובמאירי שבת (קג:) ונשוב לדברינו, ובמרכבת המשנה.

ובכתב מלה לא התנה שיכתוב אותיות שונות. הרי לומב"ם ב' הגדרות לכוחב. חייב על כתיבה של אותיות או מלים. בכתיבת מלים ב' אותיות פ"י מלה כל שהוא, וכתיבת אותיות הן שיעור למעשה כתיבת אותיות.

והנה לפי"ז יוצא לנו דיוק נפלא בהמשך¹⁸ דברי הרמב"ם: לקח גויל ופוצצא בו וכתב עליו אות אחת במדינה זו והלך באותו היום וכתב אות שניה במדינה אחרת במגילה אחרת חייב, שבזמן שמקרבן נהגין זה עם זה ואינן מחוסרין מעשה לקריבתן. ע"כ. הנה הרמב"ם ביאר ההלכה של כתב אות א' בטבריה וכו'¹⁹ לענין כתיבת אותיות (שהתנה שיהיה אות שניה ולא כפולה פעמים ודו"ק היטב) ולא כתיבת מלים. וכן מסתבר באמת, שהרי קשה להבין איך אות בטבריה ואות ציפורי נחשבות למלה. אמנם יתכן לצרפן למעשה כתיבת אותיות אם אינן מחוסרות מעשה קריבה, ודו"ק. ויש דרכים אחרים להבין הלכה זו, ונדון עוד בזה קצת בהמשך, בע"ה.

- ב -

פירשנו שלשיטת רבנן בירושלמי, ועוד, כתיבה היא בעצם העתקה של אותיות מהאל"ף ב"ת. וכאמת, יש להבין כתיבה כן להרבה שיטות בגמ' וראש', בין אם לענין העתקת מלים או אותיות. הנה המושג של כתיבת אותיות היינו העתקת צורות מסוימות (ודו"ק מדרך לימוד כתיבה). וכן הגדרת כתיבת מלים - בניגוד לסתם קבוצת אותיות - היינו שמעתיק מלים ממקור / רשימה של מלים של הלשון ההוא. ויתכן שהיינו ממילון או מספרות של אומה. ולענין הגדרה הלכתית יל"פ שהיינו העתקת מלים מהמקרא.

וכאמת מצינו כזה בראשונים. רבינו יואל²⁰ סובר שדוקא הכותב אותיות של אשורית או יונית חייב בשבת. זאת אומרת שכתיבה

18. שם (ה"ב).

19. שבת (קד"ג).

20. או"ז הל' שבת (סי' ע"ז). ולפיו, מאי דאיתא במתני' (קג.) היינו לכאור לתיק.

היינו העתקת מלים או אותיות מהמקרא, ולכן חייבים דוקא על אותיות הנמצאות במקרא. וכזה משמע ג"כ ברש"י²¹: וכי תימא אלף אלף דאאורך - שהם שתי אותיות מתיבה גדולה, אבל לא מצינו שהיא תיבה קטנה בכל המקרא. ע"כ. וכזה מצינו עוד בראשונים, כגון בריטב"א שכתב²²: ... דלא משתכחא א"א בהדיא תיבה בשום מקום שבתורה...

ועל פי יסוד זה ניתן להבין מש"כ החוס'²³. חוס' מקשים אמאי מחייב ר"ש באורך אף שלא ארג כל הבגד, ואילו בקודת מגרר מעבד וצר חייב דוקא בעושה כולו. ותירצו דבעושה דבר חדש (כגון אורג) חייב אף שלא גמר כולו, אבל במתקן דבר שנמצא כבר או צריך לתקן כולו לר"ש. וצ"ע שובא דבכותב סובר ר"ש שצריך לעשות כולו להתחייב (אלא שכולו היינו כל המלה ולא כל הפסוק). ולכאור' כותב הוי עושה דבר חדש, וא"כ אמאי סובר ר"ש כאן עד שיכתוב כל המלה. אבל לפי מש"כ מובן היטב. כשכותב הרי מעתיק מלה ואינו כותב מחדש, ולכן כותב הוי כמעבד וכו', ולא כאורג, ודו"ק. [כמו כן ההר"א של הגמ'²⁴ שחייב דוקא בכותב כל הפסוק מובן יותר לפי מש"כ.]

- ג -

עכשיו יש לדון ביתר דיוק בשיטת רש"י. מצינו בגמ'²⁵: אמר רב אמי כתב אות אחת בטבריא ואחת בציפורי חייב - כתיבה היא אלא שמחוסר קריבה. והתנן כתב על שני כותלי הבית ועל שני דפי פנסק ואין נהגין זה עם זה פטור. החם מחוסר מעשה דקריבה, הכא לא מחוסר מעשה דקריבה.

21. רש"י שבת (קג:). וע"ע באוצר הגאונים חלק החשובות (סי' ר"ץ) ועוד.

22. ריטב"א שבת (שם) ד"ה אלף דאאורך.

23. חוס' שבת (שם) ד"ה תריץ הכי.

24. שבת (שם).

25. שבת (קד"ג).

כבר ביארנו הלכה זו לפי חרמב"ם. אמנם רש"י מפרש אחרת. הנח לרש"י יש מח' תנאים אם כ' האותיות צ"ל מלה או לא, כמו שהבאנו למעלה. ולשיטה שצ"ל מלה צ"ע איך אות אחת בצפורי ואת אחת בטבריא הוי מלה, וכמו שהערנו למעלה.

לכן נראה לפרש שיטת רבי יהודה דמתני' וכר' לדעת רש"י קצת אחרת ממה שהצענו מתחילה. ונראה לפרש שיטה זו כזה: אין החיוב - אפילו לרבי יהודה - על כתיבת מלים, אלא על עשיית אותיות המוכשרות לעשות מלה מזה. והיכא שכתבן על מקום א' ועשאן למלה עשה הכשר זה וחיברם למלה כאחת. אמנם החיוב הוא על חיקוק האותיות, ודו"ק היטב. והיכא שכתב על כ' מקומות חייב, כל שמוכשרות להיות מלה בלי מעשה אחר. ולכן כותב רש"י בסוגיין²⁶: מחוסר מעשה דקריבה - אינו מקרבן אלא על ידי קציצה המפסיק ביניהן, וכי קאמר רב אמר, כגון כתב אחת על שפת לוח זו בטבריה, ואחת על שפת לוח זו בצפורי, ואחא יכול לקרבן שלא כמעשה אלא קריבה בעלמא.

ובאמת הגדרה זו מובנת היטב ע"פ מקורה במשכן. הרי במשכן הב' אותיות היו לכאוי כתיבת אות על קרש זה ואות על הקרש התואם²⁷ שע"י כ' האותיות הנפרדות יש משמעות כששמים אותן ביחד. וא"כ הגדרת כותב היא כעין כתיבת המשכן. ויש לע"ע בכ"ז ובאתי רק להעיר. [וכידוע יש פירושים אחרים לסוגיין²⁸, ודברינו לענין שיטת רש"י.]

- 7 -

מצינו מחלוקת תנאים לענין נוטריקון ואותיות שאינן מלים דרך כלל אלא בגלטורי, ויש לנמק קצת במח' אלו לענין כתיבת מלים ואותיות. בגמ' הציעו שיש מח' בין ר"ש ור"ק לענין הכותב אא. ד"ל השו"ט

- 26. רש"י שבת (שם) ד"ה מחוסר וכר'.
- 27. אמנם ע"י בפיה"מ לשכת (קג.).
- 28. ע"י בר"ח ובח"י הרשב"א שבת (קד:) ועוד.

בסוגיא²⁹ ודברי שמעון היינו תנא קמא. וכי תימא אל"ף אל"ף דאזוך אימא פינייהו, דתנא קמא סבר אל"ף אל"ף דאזוך לא מיחייב ורבי שמעון סבר כיון דאיתיה בגלטורי בעלמא חייב, למימרא דרבי שמעון לחרומא. והתניא הקודח כל שהוא חייב המגרד כל שהוא המעבד כל שהוא הצב בכלי צורה כל שהוא רבי שמעון אומר עד שיקדח את כולו עד שיגרוו את כולו עד שיעבד את כולו עד שיעור כולו. אלא רבי שמעון הא אתא לאשמעינן עד שיכתוב את השם כולו. ע"כ. ותוס' כתבו³⁰ בענין ההור"א הזאת: פירוש אא שכותבין בקמיע... ויש מפרשים אא היינו אמן אמן שכותבין בקמיעין. וליתא דהיינו נוטריקון וחייב אפילו באחד ורבנן דפסרי במתני' פטרי אפילו בב' ובג'. ע"כ. ויש לעיין בספרת התוס'³¹ והחולקים עליהם כב' המח'.

המח' על נוטריקון מובאת במשנה³² בלשון זו: כתב את אחת נוטריקון רבי יהושע בן כתיבא מחייב וחכמים פוטרין. וכנראה, אם תוס' אגמרים שלרבנן דרביב אפילו על נוטריקון של כמה אותיות פטור, אין חוסרון בנוטריקון מצד חסרון אותיות אלא חסרון היותן מלה. וכן באא דגלטורי צ"ל כן שגם בה יש כ' אותיות. כ"נ לדעת תוס'. וצ"ב כב' הענינים בנקודת המחלוקת של היותן מלה או לא.

ונראה דאא דגלטורי אינה מלה בעלמא, ואף אינה רומזת למלה, אלא בקמיעות כותבין כן (אבל אין לה משמעות מיוחדת כלל אלא היא שימוש של כישוף וכיוצא בה). אמנם במסגרת של קמיע זוהי כתיבתה, ואינה רומזת למלה אחרת (אלא אם זו נחשבת למלה משום שימוש זה, כתב המלה עצמה). מאידך, בנוטריקון י"ל שא' היא דרך אחרת לכתוב מלת אמן, וגם אפשר לומר שא"ז דרך כתיבת אמן אלא רמו למלת אמן. (לפי זה מובן היטב למה אין הבלל בין אות אחת או כ' וג' אותיות ד"פ).

- 29. שבת (קג:).
- 30. תוס' (שם) ד"ה בגלטורי וכר'.
- 31. וע"ע בשו"ת פנים מאירות ח"א (סי' ס"ו) בדבריהם, ואכמ"ל.
- 32. משנה שבת (קד:).

ולכן לכל אחת יש מעלה על חבירתה. אא דגלוטרי הויא כתיבה מפורשת לכולי עלמא, ולא רמוז. מאידך, נוטריקון נקרא לענין דבר שהוא מלא לכו"ע. והנה יש בביאור זה של תוס' מקום לעיון בשאלות יסודיות של מלאכת כותב. במחלוקת של אא כלולה חקירה על מה נחשב מלה: האם דוקא מסירת רעיון על ידי אותיות, או כל שימוש מקובל של אותיות יחד לתכלית כל שהיא. ואילו המח' בענין נוטריקון ג"כ מועילה להבנת ענין כותב, שהיי לשיטה שחייבים על כתיבת מלים, וראים מכאן שאין כ' אותיות שיעורו אלא מלה כל שהיא.

אמנם תוס' כתבו שיש שפירושו אחרת,³³ ויש להבין שיטתם. הרי"ד³⁴ כותב: וחכמים פוטרם עד שיכתוב שתי אותיות. ע"כ. לשיטה זו כל המחלוקת של נוטריקון מוגבלת להיכא דאין שתי אותיות, ואילו הדין בענין אא הוא כשתי אותיות (אלא שאי"ז מלה אלא א"כ מתחשבים כמה שנרמז). לפי הרי"ד ודעימיה, נראה לפרש שחולקים בנוטריקון כזה: ע"י כתיבת א עם סימן שלנוטריקון נכתב, הרי כאילו כתב מלה. אמנם לא כתב כ' אותיות, ולכן אי בעינן שיעור של כ' אותיות דוקא, פטור. אבל אם צ' רק מלה, הרי פירש את המלה. וע"י רש"י³⁵ שביאר: כתב אות אחת על שם נוטריקון - שעשה סימן נקודה עליה, לומר שלהבין בה תיבה שלימה כתיבה. עכ"ל. אמנם, באא יש שיעור של כ' אותיות, אבל חסר כאן מה שאין היות הא נקראת כאמן מפורשת בכתב ורק נלמד מהמסגרת. לכן אין הדין פשוט כאן אף אם נסבור שחייבים על נוטריקון, ואף שיש כאן כ' אותיות, ודו"ק.

- ה -

יש ג"כ מקרים אחרים שא"צ דוקא שתי אותיות, ויש לנמק בהם ובמשמעותם להגדרת כתיבת שתי אותיות. הגמ'³⁶ דנה בענין זה

33. וגם פירושם וגם פירוש זה נמצאים בערוך ערך אא.

34. פסקי רי"ד לשבת (קה.).

35. רש"י שבת (קד:) ד"ה כתב וכי' (ראשון).

36. שבת (שם).

יאומר: כתב אות אחת סמוך לכתב [פטור]. מאן תנא. אמר רבא בר רב הונא דלא כרבי אליעזר דאי רבי אליעזר האמר אחת על האריג חייב... תנא כתב אות אחת והשלמה לספר אריג חוט אחד והשלמה לבגד חייב. מאן תנא אמר רבא בר רב הונא רבי אליעזר היא דאמר אחת על האריג חייב. רב אשי אמר אפילו תימא רבנן להשלים שאני... תנא הגיה אות אחת חייב. השתא כתב אות אחת פטור הגיה אות אחת חייב. אמר רב ששת הכא במאי עסקינן כגון שנטלו לגגו של ח"ית ועשאו שני זיינין. רבא אמר כגון שנטלו לתגו של דל"ת ועשאו רי"ש. ע"כ לשון הסוגיא. ופרש"י³⁷: רבא אמר כגון שנטלו לתגא דדלית - דלא הוי אלא הגהת אות אחת, וכדבר מועט חייב, הואיל זהו תיקון הספר, דאסור לאדם לשהות ספר שאינו מוגה משום אל תשכן באהליך עולה, והוה ליה ככתב אות אחת והשלמה לספר, דאמרן לעיל דחייב ואפילו לרבנן.

ועל"כ ענין אות סמוך לכתב, וכן ענין משלים ומגיה. בענין כתב חיוב על כתיבת מלים, הרי אין האות שכתב משמע מלה מצד עצמה אף במסגרת של מה שכבר היה כתוב. וא"כ צ"ע, אא"כ נפרש ששתי אותיות הוא רק ענין של חשיבות, ודו"ק.

ולכא"ר אי אפשר לפרש שכשמוסיף על הכתב הוא משנה משמעות מה שהיה כתוב מקודם ונמצא כאילו כתב עכשיו את הכל (לדעת ר"א), שהרי שיטת ר"א נאמרה בעיקר לענין אורג. וא"כ צ"פ שיטתו כזה: מצינו בשיעורים של מלאכות שיש שהם שיעורים בפעולה ויש שהם שיעורים בתוצאה.

האגלי טל³⁸ כותב שבעימור חייב אף אם חלק מהערימה היתה שם והביא חצי שיעור לשם. ולמד דין זה ממה שאף בהביא החצי הראשון לשם הרי לא היה שם החלק השני ולא היתה ערימה אלא לבסוף. והנה יש לחלק כזה בין היכא דעשה הכל (אלא שא"ז עימור אלא לפי מחשבתו) והיכא דחלק לא עימר כלל. ועכ"פ מילתא דמסתבר הוא, ויחזק

37. רש"י לשם.

38. אגלי טל מלאכת מעמר (ס"ו ד').

שבאמת הכי הרי דהשיעור הוא בערימה היוצאת ממצעו, ולא כמעשה חעימור, ודו"ק.

והנה לר"א ה"ה לאורג וכותב (ולכאור' מסוגיין משמע שהוא הדין לכל המלאכות). ולכן כשכותב, ועיי"כ יש כאן ב' אותיות / מלה, חייב לר"א. ובאמת יתכן שמש"כ האגל"ט תלוי באמת במח' ר"א ורבנן (שהרי אין לאגל"ט שום ראייה לדינו).³⁹

ולענין משלים ומגיה נראה לפרש (ע"פ דברי רש"י שהבאנו לעיל) שהוי כאילו כתב כל הספר מכיון שמקודם לא היה נחשב נכתב לענין הל' כתבי הקודש. [וכי"ז צל"פ בענין אורג, דעכשיו ראוים לענין מלבוש, וכר', ואכמ"ל.] מכיון שקודם שהשלמים / הגיה את הספר לא היה ראוי לקריאה, וכר', כספרי הקודש ועכשיו ראוי עיי' ההשלמה / הגהה, כאילו עכשיו נכתב הכל, ודו"ק.⁴⁰ ויש סמך לזה מדברי הרמב"ם⁴¹ שכותב: מצות עשה על כל איש ואיש מישראל לכתוב ספר תורה לעצמו שנאמר ועתה כתבו לכם את השירה, כלומר כתבו לכם תורה שיש בה שירה זו לפי שאין כותבין את התורה פרשיות פרשיות. ואע"פ שהניחו לו אבותיו ספר תורה מצוה לכתוב משלו. ואם כתבו בידו הוי הוא כאילו קבלה מהר סיני, ואם אינו יודע לכתוב אחרים כותבין לו. וכל המגיה ספר תורה ואפילו אות אחת הרי הוא כאילו כתבו כולו.

- ן -

יש להוסיף שהירושלמי⁴² מפרש שחייב על הגהת אות אחת משום צירוף של מוחק וכותב. וד"ל הירוש': יש שהוא כותב נקודה אחת וחייב עליה משום כותב ומשום מוחק יש שהוא מוחק נקודה אחת וחייב

39. ויש לעיין עוד במחלוקת ר"א ורבנן בגמ' כריתות יט: לענין גמר מלאכה, עיי"ש, ואכמ"ל.

40. עיי"ש במאירי לסוגיין.

41. הלכות תפילין ומוזזה וס"ת (פ"ז ה"א).

42. ירושלמי שבת (פ"ו ה"ב).

עליה משום כותב ומשום מוחק היך עבידא היה דל"ת ועשאו רי"ש ריי"ש ועשאו דל"ת חייב משום כותב ומשום מוחק. ע"כ. וכמוכן יש כאן חידוש גדול שיש צירוף בין כותב ומוחק לשיעור של ב' אותיות.

ובכדי להבין ד"ז יש להקדים סקירה קצרה בשיטות הראשונים בענין הגדרת מוחק. הרא"ש⁴³ כותב: "... ויראה שאין חייב על מחיקת טשטוש דיו אפי' לכותב כמה אותיות כי לא היה במשכן אלא מחיקת אותיות לכתוב במקומו. אחרי כתבי זה מתוך הסברא וגם מדנקט כברייתא אות אחת ראיתי בתוספתא וכתב בה נפלה דיו על ספר ומחקן שעוה על פנקס ומחקן אם יש במקומו כדי לכתוב שתי אותות חייב, וטעמא לא ברירא לן. וי"ל דהיינו טעמא דהאות שנכתב בטעות כמאן דליתיה דמאי ועיקר החיוב כשכיל מחשבת הכתיבה. הלכך אפי' טשטוש דיו נמי. ע"כ. לפי ההיא"ש של הרא"ש הגדרת מוחק היא ביטול כתיבה. אמנם לפי מסקנתו (ע"פ התוספ') מוחק היינו הכשר כתיבה.

אמנם הרשב"א⁴⁴ מפרש הענין אחרת. הוא מפרש ענין מוחק על מנת לכתוב ב' אותיות שהיינו לכותב ב' אותיות בכתב שהיה כותב שם קודם שמחק, עיי"ש. ונראה שלרשב"א ביאור מוחק היינו משמנה הכתב, ודו"ק היטב.

לרשב"א מוכן היטב שבהגיה יש צירוף בין המחיקה והכתיבה שהרי שתיהן חלק מהתהליך של שינוי הכתב. וכן לרא"ש לפי התוספתא יש להבין הצירוף. אמנם להיא"ש של הרא"ש דברי הירוש' צ"ע, ודו"ק.⁴⁵

43. כעין זה ברמב"ם הל' שבת (פ"א ה"ט). אמנם יש לדון עוד בשיטתו בזה ואכמ"ל.

44. מובא במיוחד לר"ן שבת (ע"ה) - ויש לעיין שם היטב כי קצרותי מאד כאן.

45. ועיי' באפיקי"ם ח"ב (סי' ד') ענף ה' וט' (עורר). ועיי' תוס' (קו') סוד"ה חזן וכר'.